

TALABALARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA MUSTAQIL TA'LIMDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Qanatov Samad Xudoynazar o'g'li
Osiyo xalqaro universiteti magistranti
Pedagogika va psixologiya yo'nalishi
MM7-PP-23 guruhi

ANNOTATSIYA

Kasbiy ta'lim va talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda mustaqil ta'limdan foydalanish - o'qitish va o'qish jamyonini ishlab chiqish, amalga oshirish va baholash usuli bo'lib, maqsadga erishishga yo'naltirilgan holda insonlarning o'rganish qobiliyati va ular o'rtasida muloqot to'g'risidagi tadqiqotlar natijasiga hamda ta'lim jarayonini yanada samarali tashkillashtirishning jonli va jonsiz vositalari bilan shug'ullanishga asoslanadi. Mazkur maqolada talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda mustaqil ta'limdan foydalanish imkoniyatlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Talaba, oliy ta'lim muassasasi, ta'lim, muhit, kasbiy ta'lim, sharoit, o'qitish, mustaqil ta'lim, tajriba.

Kirish. Ta'lim jarayoni ishtirokchilari ya'ni o'qituvchi va tahsil oluvchilarning ma'lum belgilangan tartibda amalga oshiriladigan hamkorlikdagi faoliyatining tashqi ko'rinishi kasbiy ta'limning tashkiliy shaklini anglatadi. Kishilik jamiyatining taraqqiyot etish jarayonida ta'limning tashkiliy shakllari turlicha bo'lgan. Qadimgi paytlarda yakka tartibda o'qitish usuli keng tarqalgan bo'lib, ma'lum ijodiy jihatlaiga ega bo'lganligi bois bu usul hozirgacha saqlanib qolgan. O'rta asrga kelib, kasbiy ta'lim -tarbiya kichik guruhlar shaklida o'tkazila boshlagan. Chunki bu davrda sanoat ishlab chiqarishi yo'lga qo'yilayotgan edi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va Tadqiqot metodologiyasi

O'quv maqsadlarini aniqlash, shakllantirish, turlash va tizimlashtirish, ketma-ket masalalar va savollar tarzida ifodalash o'qituvchi ishining eng murakkab va mas'uliyatli qismi hisoblanadi. Maqsadlarni aniq belgilash va tizimlashtirish, o'qituvchi faoliyatining keyingi bosqichlariga yo'naltiruvchi omil sifatida xizmat qiladi. Tahsil oluvchilar ongiga yetkaziladigan ta'lim maqsadlari ularni o'quv-bilish faoliyatiga mo'ljal bo'ladi va ta'lim -tarbiya jarayonida ularning ongliligi va faolligini, oshiradi.

O'quv maqsadlarini ishlab chiqishning birinchi bosqichida o'qituvchi tayyorlanayotgan mutaxassisning modeli hisoblangan davlat ta'lim standartini

o'rganishi zarur. Undan so'ng o'quv rejasi o'rganilib, o'zi o'qitadigan o'quv predmetini boshqa umum ta'lim, umumkasbiy va ixtisoslik turkum fanlari bilan aloqadorligi aniqlanadi. O'qituvchi shu yo'l bilan o'zi o'qitadigan o'quv predmetini o'qitishdan ko'zlangan umumiy maqsadini, mutaxassis faoliyatida uchraydigan muammoli vaziyatlarni aniqlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shunday qilib, o'quv rejasiga kiritilgan har bir o'quv predmeti davlat ta'lim standarti doirasida bo'lajak mutaxassislarida ma'lum bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni ko'zda tutadi. Bularsiz mutaxassis o'ziga yuklatilgan vazifalarni to'laqonli bajara olmaydi. O'quv maqsadlarini ishlab chiqishning ikkinchi bosqichida o'qituvchi xususiy maqsadlarni ishlab chiqadi. Bunda o'quv predmetining namunaviy dasturini tahlil etish asosida har qaysi bob, mavzuga tegishli maqsadlar aniqlanadi. Aniqlangan maqsadga binoan o'quv materialining mazmuni va o'zlashtirish rejasi dastur nomi bilan ataladigan darslik, o'quv qo'llanmasi va shu kabi adabiyotlardan aniqlanadi. Yuqoridagilardan shunday xulosa kelib chiqadiki, o'quv jarayoni har bir o'quv predmetining o'qitish maqsadlarini belgilashdan boshlanadi. Chunki har bir nazariy yoki amaliy mashg'ulot aniq maqsadlarni ko'zda tutadi. Agar o'quv maqsadlari belgilanmay mashg'ulot o'tkazilsa, uning mazmuniy va didaktik tuzilmasi buziladi. Hozirgi paytda ta'lim-tarbiya tizimida o'qituvchining tahsil oluvchilar bilan jori muloqot va munosabati muhim ahamiyatga ega bo'lganligiga qaramay, u yagona axborot manbasi bo'la olmasligi hayotiy haqiqat.

Tahlil va natijalar.

Talabalarni qiziqtirish maqsadida tikuvchilik mashmasozligiga qarashli kashfiyotlar va ixtirolar hamda fan va texnologiyaning oxirgi yutuqlari haqida, «Pfaff» firmasining tarixi va ushbu firmada hozirgi paytda ishlab chiqarilayotgan tikuv mashinalari to'g'risida ma'lumotlar beriladi. Tikuv mashinasining sxematik ko'rinishini emas, balki mashinani o'zini ko'rsatib, uning ishchi organlari namoyish qilinadi. Mashinada ishlash qoidalari ko'rsatiladi. Bunda qo'shimcha tarzda mashina turlarini, rasm va kinematik sxemalarini, undagi ishchi organlari harakatlarini tasvirlovchi sxemalarni flipchart yordamida vizuallashtirilishi ham muhimdir. Shu tarzda tanlangan o'qitish predmetlari asosida nazariy fan maqsadini bayon etish orqali motivatsiya amalga oshiriladi. Bu usulga e'tiborni qaratish mavzuni o'rganishingizga tayyorgarlik uchun qulay vosita hisoblanadi. So'ngra ikkinchi bosqichga o'tiladi. Talabalarga mavzuni to'liq berib, o'zlashtirib olgan mavzu ustida takror ishlashlari uchun topshiriqlar berilishi zarur. Bunda ularga tikuv mashinasiga o'zlarini taqib olishlari, ularni o'rnatish, joylashtirish bo'yicha vazifalar tanlashlari mumkin. Bu ularda olgan bilimlarini passiv fazadan, faol fazaga o'tkazish uchun imkoniyat yaratib beradi.

Talabalar o'qish jarayonida bilim ko'nikm va malakalarni egallaydilar. Bilim larda obyektiv dunyo umumlashtirilgan holda aks ettiriladi. Bilimlarni o'zlashtirish d a lilla r, tu sh u n ch alar va qonuniyatlarni o'rganishni nazarda tutadi. O'rganilgan bilim ning ta'sirchanligi, o'qiganlarini bemalol egallab, ulardan turli sharoitlarda, jumladan, yangi bilim larni egallash uchun foydalana bilish bilim larning to'raligi va chuqurligining muhim ko'rsatkichidir. Ko'nikm a-kishining ma'lum bir xatti-harakatlarni ongli ravishda bajarish qobiliyatidir. Bu qobiliyat bilim lar va eng oddiy tajriba asosida hosil qilinadi. Bilim lar bajarilayotgan harakatning nazariy asosi hisoblanadi. Bilim lar tufayli xatti-harakatlarning ayrim bosqichlari va ularning ketma-ketligi tushuntiriladi. Ko'nikmalar bu amaldagi bilim lardir. Malakama'shq qilish yo'li bilan hosil bo'ladigan ish-harakatdir. Mashq qilish natijasida yurish, o'qish, yozish, og'zaki hisoblash, xilma-xil mehnat jarayonlarini bajarish malakalari hosil qilinadi. Talaba xatti-harakatni bajarishning muayyan usullarini egallab oladi va bu ishni avtomatik ravishda bajaradi. Lekin boshlang'ich bosqichda harakat doimo ongli suratdabajariladi. Masalan, tikuv mashinasiga ip taqish ketma-ketligini tasavur qilish, kerakli ip va ignani tanlash lozim. Talaba ip i taqishni bir necha marta takrorlagandan so'ng, xatti-harakat odatga aylansa, u ongning zohiriy ishtirokisiz bajariladi. Yangi tikuv mashinasiga ip taqish, gazlamani tepki ostiga o'rnatish va mashinani ishga tushirish ishlarini ko'p marta takrorlash keyinchalik bu harakatlarning avtomatik tarzda bajarishga olib keladi. Bilim larni tekshirish va baholashning ta'limiy ahamiyati shundaki, bunda o'quv materialining o'zlashtirilganligi haqida ta'lim beruvchi ham, ta'lim oluvchi ham muayyan ma'lumotga ega bo'ladi. Baholash natijasida, ta'lim beruvchi uchun ta'lim oluvchilarning nimani bilishi va nimani tushunmasligi, qaysi material yaxshi o'zlashtirilganu, qaysi biri hali yetarli darajada o'zlashtirilmaganligi yoki umuman o'zlashtirilmaganligi ma'lum bo'ladi. Bu ta'lim oluvchining bilish faoliyatini kelgusida tashkil etish va boshqarish uchun asos bo'lib hisoblanadi. Ta'lim beruvchi o'z ishining afzallilariga va kamchiliklariga tanqidiy baho beradi. O'z ish metodlariga tuzatishlar kiritadi. Shuningdek, baholash natijalari ta'lim beruvchining o'quv dasturiga materiallarni ta'lim beruvchilarning bilish imkoniyatlari nuqtayi nazaridan qayta ko'rib chiqishi va baholashi uchun ham juda muhimdir. Baholash natijasida tushuncha va qonun-qoidalarning qaysi birlari qiyin, qaysi birlari esa oson o'zlashtirilishi aniq-ravshan bo'ladi. Bu ta'lim oluvchining ijodiy tarzda darsga tayyorgarlik ko'rishi va o'quv mashg'ulotini o'tkazish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ta'lim oluvchiga ham ta'lim jarayonida qaysi o'quv materialini yaxshi, qaysinisini qoniqarli va nimani yomon o'zlashtirgani ma'lum bo'ladi. Bilim

larni tekshirmasdan ta'lim oluvchi o'z bilim larini chuqur, har tom onlam a va to'g'ri baholashga qodir emas. Ba'zan unga go'yo u o'quv materialini yaxshi egallab olganday tuyuladi, am aliyotda esa materialni yaxshi bilmasligi, yaxshi tushunmasligi ma'lum bo'lib qoladi. Baholash natijasida, ta'lim oluvchilarning o'rganilayotgan materiallarni bilish, tushunish, esda saqlab qolish, anglab olish, amalda qo'llay olish, tahlil qilish va o'z bilim lariga tanqidiy baho berish darajalari aniqlanadi. Ta'lim oluvchi o'z bilim larining ijobiy tavsifi, kasb-hunar kollejida va uydagi ishining uslubini takomillashtirish, bilim larni, malaka va ko'nikmalaridagi ijobiy tom onlamini rivojlantirish, kamchiliklarni tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi. hamiyatga ega. B ilim larni nazorat qilish va baholash davlat ahamiyatiga ega. Baholash natijalarini umumlashtirib, ta'lim muassasasi jamoasining ta'lim -taroifi sohaidagi faoliyatiga, talabalarining umumiy o'zlashtirish darajasiga baho beriladi va tegishli xulosalar chiqariladi. Davlat ta'lim standartlarida davlat tomonidan qo'yilgan talablar nechog'lik bajarilayotganligi aniqlanadi. Natijalarni baholash orqali bir paytning o'zida butun ta'lim tizimini va uning komponentlari tekshirilib ko'rilishi kerak. Bu bilan ta'lim tizimida kutilayotgan natijaga erishilayotganlik darajasi tekshirilib, o'lchanadi. B ilim larni muntazam baholab borish ta'lim rejasi, uning katta — kichik bo'limlar asosida amalga oshiriladi. Ta'lim tizimining natijalari muayyan standart me'yori orqali ifodalanadi. Baholash natijasida nafaqat ta'lim oluvchining, balki ta'lim beruvchining kuchli va kuchsiz tomonlari, shuningdek, o'quv jarayonidagi kamchiliklar ham aniqlanadi. Ta'lim vositalari, rejalar, ta'lim jarayonini tashkil etish sifatiga ham baho beriladi. Ta'lim dasturini qism bo'laklari bo'yicha muntazam baholab borish oxir-oqibat aniq va adolatli baholanish shakllanishiga olib keladi. Kichik bo'limlar bo'yicha baholash, jamlash va umumlashtirish yakuniy baholashning aniq bo'lishiga yordam beradi. Ta'lim oluvchini muntazam ravishda o'z natijalari to'g'risida xabardor qilib turish, uning maqsad sari intilishi va istaklarini ro'yobga chiqarishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim berish davomidagi nazorat natijalarini o'lchab borish bilim, ko'nikmalar va malakalarni baholash talabaning o'zligini anglashi uchun bir imkoniyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Arziqulov D.N. Kasbiy kamolatning psixologik o‘ziga xos xususiyatlari. Psixol. fan.nom. diss.avtolyoihai. – Toshkent: 2002. -22 b.
2. Ahlidinov R. Sotsialno-Pedagogicheskie osnovi upravleniya kachestvom obshogo srednego obrazovaniya. Avtoref.dis.d-ra ped.nauk. –T.: 2002. -44 b.
3. X.SHaripov, N.Muslimov, M.Ismoilova: “Kasbiy ta’lim pedagogikasi”. Metodik qo‘llanma. – T. 2005 y.
4. M.Usmonboeva, G.Anorkulova, G.SHamaripxodjaeva “Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari” o‘quv uslubiy majmua. T. 2015 yil. 14-15-betlar
5. N.A.Muslimov Bo‘lajak kasb-ta’limi o‘qituvchisini kasbiy shakllantirish T.,Fan 2004.